

**НЯКОИ ВЪПРОСИ
НА РИМСКОТО ВОЕННОНАКАЗАТЕЛНО ПРАВО.
КОЛЕКТИВНИ НАКАЗАНИЯ
В РИМСКАТА АРМИЯ. ДЕЦИМАЦИЯ**

Николай Недялков*

студент III курс

Юридически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

I. ВЪВЕДЕНИЕ

През последните няколко години в България и на Балканите като цяло се наблюдава повишаване на интереса на романистите към римското публично право. В предходните десетилетия то не е било обект на сериозни изследвания, а е било засягано единствено в такава степен, в която обслужва изучаването и научното изследване на римското частно право като традиционна уводна дисциплина в юридическото образование – предимно в частта за гражданския процес¹, конституционното устройство на римската държава, магистратурите и др. През последните години обаче на български се появила редица научни изследвания, засягащи както общите характеристики на римското публично право, така и някои специални негови въпроси² – административноправни, фискалноправни, наказателноправни и др. Макар и да не са систематизирани в цялостен курс, те предлагат подробен и задълбочен поглед върху съответната проблематика. Въпреки това все още се наблюдава осезаема липса на изследвания на български език, посветени на въпросите на римското военно право. Именно това доведе до избора на точно тази тема на настоящата статия, чиято цел е да даде об-

* E-mail: nedqikov.1993@abv.bg

¹ Вж. например АНДРЕЕВ, М. Лекции по римски граждански процес. – В: *Андреев, Михаил*. Избрани трудове. София, Унив. издат. „Св. Климент Охридски“, 2013, с. 29–196, както и АНДРЕЕВ, М. Цит. съч., с. 267–320 – Погасително действие на *litis contestatio*.

² Вж. поместеното в: НОВКИРИШКА-СТОЯНОВА, Малина. *De iure publico*. Студии по римско публично право. София, Сиела, 2013; ТНЕО Noster. Сборник в памет на гл. ас. Теодор Пиперков. София, Унив. издат. „Св. Климент Охридски“, 2014; РИМСКО и съвременен публично право. Сборник статии и доклади. София, Унив. издат. „Св. Климент Охридски“, 2013 и др.

стоен поглед върху една относително конкретизирана проблематика – колективните наказания в римското военнаказателно право.

II. *IMPERIUM MILITIAE* И НЯКОИ ОБЩИ РАЗСЪЖДЕНИЯ ОТНОСНО РИМСКОТО ВОЕННО И ВОЕННАКАЗАТЕЛНО ПРАВО

В началото на настоящия параграф си струва да се отбележи, че общите положения на римското военно право и правнорелевантните аспекти от историята на римската армия са много по-всеобхватни и в този смисъл подлежат на (а и заслужават) доста по-подробно изследване, отколкото обемът на статията позволява. Поради това фокусът в следващите страници ще бъде насочен единствено към онези ограничени на брой общи въпроси, които логически предшестват разглеждането на видовете военни наказания и тяхното налагане.

Всъщност основният общ въпрос, от който произхожда цялостната същност на военнаказателното право в Древен Рим, е свързан с т.нар. *imperium militiae*³ (срещано на места като *imperium militae*). С това понятие се е обозначавала върховната дискреционна власт, с която е разполагал всеки един военачалник, стоящ начело на армия, по отношение на същата тази армия. Както повечето автори посочват, тази власт не е била делегирана на командващия от никого, а му е била присъща като естествено право по силата на самото му положение⁴. Именно поради факта, че не е се е отдавал от по-висшестоящ орган, а е произлизал, образно казано, „от само себе си“, този *imperium* е бил юридически неограничен, не е подлежал на никакъв контрол и свободата на упражняването му се е намирала единствено в ръцете на неговия носител.

Всеобхватността на *imperium militiae* е рефлектирала върху всички сфери на военния живот и военното командване. От гледна точка на военнаказателното право обаче същността на тази власт е имала значение в няколко основни аспекта. Първо, тя е позволявала на всеки военачалник по

³ За по-подробен анализ на *imperium militiae*, вкл. съпоставка с *imperium domi* и *potestas*, вж. PHANG, S. E. *Roman Military Service. Ideologies of Discipline in the Late Republic and Early Principate*. Cambridge University Press, 2008, p. 115–117, 285; BRAND, C. E. *Roman Military Law*. University of Texas Press, 1968, p. 68–74, SCULLARD, H. H. *From the Grachi to Nero: A History of Rome 133 BC to 68 AD*. Routledge, 2011, p. 372 и др.

⁴ Вж. MOMMSEN, T. *Römisches Strafrecht*. Dunckler & Humblot, 1899, S. 35, и BRAND, C. E. *Op. cit.*, p. 68.

собствена преценка да реши кои деяния ще бъдат третирани под неговото командване като престъпления и да посочи какво наказание съответства на всяко от тях⁵. Второ, въз основа на своя *imperium* военачалникът е бил в правото си да определи не само материалноправните, но и процесуално-правните аспекти на военнаказателното право – по какъв начин се доказва вината на провинилия се, как точно следва да бъде наложено наказанието и др. Трето, отново от процесуална гледна точка, за разлика от обикновения наказателен процес, при военнаказателния процес обвиняемият не е имал право на обжалване (*provocatio*) дори и при най-тежки наказания. Военачалникът е бил първа и единствена инстанция и присъдата му не е подлежала на отмяна нито от градските магистрати, нито от народа чрез института на *provocatio ad populum*, водещ произхода си от *Lex Valeria de provocatione* (509 г. пр.Хр.)⁶. Причината за подобно изключение отново може да се търси в абсолютния характер на *imperium militiae*⁷. Накратко казано, поради същността на висшата военна власт не би могло да се каже, че в Древен Рим е съществувало общо военнаказателно право, особено в съвременния смисъл на термина.

Всъщност, така погледнато, следва да се запитаме: при положение че става въпрос за материя, която не подлежи на никаква обща регулация, още по-малко кодификация, може ли въобще да се говори за съществуването на военнаказателно право в Древен Рим? По мое мнение, отговорът, макар и с известни условности, е положителен. Въпреки формалната децентрализираност на материята, един по-обстоен исторически преглед показва неопровержими сходства във военнаказателната практика на различни легиони, под командването на различни военачалници и дори

⁵ Вж. POLYBIUS. *The Histories of Polybius*. – In: *Loeb Classical Library*. Vol. III. Harvard University Press, 1927, p. 298.

⁶ Някои автори, в т.ч. и Mommsen, поддържат тезата, че в определени случаи войниците, притежаващи римско гражданство, са можели да се ползват от правото си на *provocatio*. Това становище обаче е относително изолирано, а – както Brand отбелязва – дори и да е отчасти вярно, все пак е абсурдно да се счита, че провинил се войник би могъл да избегне всякаква отговорност за деянието си, независимо от неговата тежест, чрез простото предявяване на правото си на обжалване. Наред с това обаче е напълно възможно, дори вероятно, войниците да са можели да се ползват от правото си на *provocatio* за правонарушения, извършени не по отношение на армията или извън нея, т.е. несвързани с военното качество на извършителите. За повече информация вж. BRAND, С. Е. *Op. cit.*, p. 68.

⁷ Вж. PHANG, S. Е. *Op. cit.*, p. 151.

през различни периоди от историята на римската държава. Някои антични автори дори правят относително подробни и непротиворечиви опити за систематизация на провиненията във войската и съответстващите им наказания⁸. От всичко това може да се направи извод, че макар формално погледнато върховната дискреционна власт винаги да е била присъща на съответния военачалник, нейното упражняване не е било безразборно. Всъщност точно обратното – то се е основавало на вече установената трайно във времето практика. С оглед на това може да се защити тезата, че налагането на военните наказания е било основано на относително стабилен, макар и не съвсем стриктен правен обичай.

Изхождането от дотук аргументираната теза относно обичайноправната същност на римското военнаказателно право на свой ред позволява разглеждането на неговите специални въпроси – относно видовете наказания в армията, съответствието на всяко от тях с определени провинения, процедурата и способа на тяхното налагане и др.

III. КОЛЕКТИВНИ ВОЕННИ НАКАЗАНИЯ В ДРЕВЕН РИМ

Имайки предвид посочените дотук общи положения и особености на римското военнаказателно право, можем да пристъпим към разглеждането на колективните наказания, предвидени в него. Груповото начало е било ясно застъпено в римската армия както при поощренията, така и във връзка със санкциите. Така например изворите свидетелстват, че множество от наградите за проява на доблест и бойни умения са се присъждали не само на отделни легионери, но и на цели бойни части – центурии, кохорти и пр.⁹. Аналогично е било положението и с наказанията – наред с индивидуалните, предвидени за индивидуални нарушения на военната дисциплина, са съществували и колективни санкции, налагани при групови провинения.

Разбира се, древните римляни не са правели теоретичното разграничение между индивидуални и колективни военни наказания, най-малкото защото не са имали практическа полза от това. От съвременна изследователска гледна точка обаче от подобно категоризиране има смисъл, тъй като

⁸ Подобен опит прави например Полибий – вж. POLYBIUS. *Op. cit.*, p. 353–357.

⁹ ИВАНОВ, Р. Римска Мизия. София, Летера, 2008, с. 43.

то позволява по-ясно систематизиране на проблема, което на свой ред улеснява неговото изучаване. И така, за да прокараме това разграничение, е необходимо първо да се запитаме – дали всеки случай, при който наказаните са двама или повече, трябва да се счита за налагане на колективно наказание? Отговорът на подобен въпрос е по-скоро отрицателен. Нека вземем за пример случай, при който десетима легионери заедно извършват нарушение, наказуемо с глоба (*pecunaria multa*), и съответно всеки от тях бива наказан за същото. В подобна ситуация не бихме могли да говорим за едно общо колективно наказание, наложено спрямо десетимата вкупом – най-малкото това би предполагало странната хипотеза, че става въпрос за една обща глоба за десетимата, при която не е изрично фиксирано кой колко следва да плати. По-скоро ще са налице десет равностойни индивидуални глоби, които поради конкретното стечение на обстоятелствата са наложени едновременно и въз основа на едно и също провинение. С други думи, за да има колективно наказание, е необходимо нещо повече от това провинилите се, респективно наказаните, да са повече от един. Доколкото е уместно да се използва съвременната наказателноправна терминология, нужно е субектът на наказателната отговорност да не е отделно лице или множество отделни лица, а група лица, *разглеждани в своята съвкупност*, макар че, разбира се, последиците от наказанието все пак се понасят от самите лица или поне от част от тях. В римската армия за такива групи са се считали вече обособените бойни части – центурии, кохорти, легиони.

Разбира се, дотук дадената аргументация не разрешава изцяло проблема с разграничаването на индивидуалните военни наказания от колективните. Така например санкционирането посредством намаляване на качеството на хранителната дажба е можело да бъде наложено както на отделен легионер, така и на кохорта в нейната цялост. Поради това за целите на по-нататъшното изложение за същински колективни наказания ще бъдат считани единствено онези, които задължително и по необходимост предполагат наличието на съвкупност от лица, на които да бъдат наложени. Обратно, санкциите, които биха могли да се наложат както на отделно лице, така и на група, ще бъдат считани за индивидуални и съответно няма да намерят място в настоящата разработка. Всъщност, така погледнато, видовете колективни военни наказания са силно ограничени на брой, като

само едно от тях е посочвано като такава единодушно от страна на всички автори – децимацията¹⁰.

IV. ДЕЦИМАЦИЯТА – СЪЩНОСТ И ИСТОРИЧЕСКИ АНАЛИЗ

Така наречената „децимация“ (лат. *decimatio*) по всяка вероятност е добила най-широка известност в съвременното от наказанията, налагани в римската войска¹¹ – донякъде парадоксално предвид ограничения брой източници по въпроса и относително рядкото ѝ прилагане, но от друга страна обяснимо с оглед на спецификата и особената жестокост на наказанието. От античните извори, достигнали до наши дни, най-пълното и систематизирано описание на *decimatio* откриваме във „Всеобща история“ на Полибий¹²:

Полибий, Всеобща история, 6.38 Ако {дезертирането от битка} се случи на големи бойни части [...], командващите избягват да наложат [...] смъртно наказание на всекиго, а прибягват до решение на проблема, което е едновременно похвално и ужасяващо. Трибунът строява войската и изкарва отпред онези, напуснали строя, порицава ги остро и накрая избира по жребий понякога петима, понякога осмина, понякога двадесетима от виновните, така че броят да е възможно най-близък до една десета от провинилите се в страхливост. Онези, които жребият посочи, биват безмилостно пребити до смърт по горепосочения начин {както при индивидуалното смъртно наказание}; останалите получават дажби от непресят ечемик вместо пшеница и биват изпратени да нощуват извън защитата на лагера. И тъй като опасността и страхът от жребия влияят на всички, бидейки несигурно кой ще бъде посочен; а и публичното унижение от ечемичните дажби е еднакво за всички, тази практика е добре пресметната, така че едновременно да внуши страх и да поправи провинението.

¹⁰ Множество автори посочват и разформироването на бойната единица, съпътствано с т.нар. „поругане на паметта“ (*damnatio memoriae*) като колективно военно наказание – логичен извод предвид необходимостта от наличие на цяла бойна единица, която да бъде разпусната. Трябва обаче да се имат предвид някои особености на тази санкция. Първо, тя се е налагала изключително рядко дори в сравнение с децимацията и често пъти е била формална мярка, без реален ефект, наложена *post factum* на бойни единици, претърпели разгром – пример за това е разформироването на XVII, XVIII и XIX легион след поражението им в Тевтобургската гора през 9 г. сл.Хр. от страна на Октавиан Август. В този случай „наказанието“ е наложено спрямо на практика унищожени бойни части и в този смисъл не може да се каже, че е било „понесено“ от самите легионери. Освен това, дори ако вземем под внимание малкото на брой случаи, когато реално съществуваща бойна единица е била разформирована, могат да се открият твърде много прилики между правните последици на това колективно наказание и уволнението без почести (*missio ignominosa*) на отделни легионери, т.е. двете могат да се приемат като колективна и индивидуална форма на една и съща санкция.

¹¹ Вж. PHANG, S. E. Op. cit., p. 123 и цитираната там литература.

¹² Вж. POLYBIUS. Op. cit., p. 356–357.

За да се изясни докрай същността на *decimatio*, горепоместеният текст трябва да бъде внимателно анализиран. Описанието на Полибий, макар и не изцяло пълно откъм детайли, ни позволява да изведем някои от основните характеристики на този вид наказание. На първо място децимацията е била колективно военно наказание, налагано по отношение на цялостни бойни формирования, най-често кохорти, извършили тежко групово провинение – дезертиране от битка, но също и бунт или открито неподчинение¹³. Както подсказва лингвистичният анализ на самата дума “*decimatio*”¹⁴, основната част от наказанието се е състояла в екзекутиране на 1/10 от състава на провинилата се бойна единица. Полибий изрично отбелязва, че тези екзекуции са били извършвани по начина, характерен за индивидуалното смъртно наказание в римската армия – *fustuarium*, или още *bastinado*, при което провинилият се войник е бил пребиван до смърт с тояги или камъни от бойните си другари¹⁵.

Войниците, подлежащи на екзекуция при *decimatio*, са били избирани по силата на жребий – може би най-ключовият елемент от същността на наказанието. Както Полибий посочва, на практика това означава, че изборът се е правел на изцяло произволен принцип, без оглед нито на личната вина на избрания по отношение на колективното провинение, нито на неговите постижения, отличия, ранг в армията и пр. Все пак историческите извори свидетелстват, че в някои случаи на центурионите и т.нар. “*duplicarii*”¹⁶, зачислени към провинилата се бойна част, са били налагани индивидуални смъртни наказания, без да бъдат включвани в жребия. От горепоместения цитат черпим сведения и за още една военна наказателна

¹³ Въпреки всичко историческите извори свидетелстват, че далеч не винаги групови провинения от подобен характер са се наказвали с *decimatio*. Подобен факт е и напълно логичен предвид съмнителната ефективност на подобна тежка санкционна мярка в определени случаи. За повече информация вж. PHANG, S. E. Op. cit., p. 125–127 и цитираната там литература.

¹⁴ *Decimatio* – от “*decem*” (лат.), букв. „премахване на 1/10, редуциране с 1/10“. В това отношение е интересна и модерната конотация на думата „децимация“, която в някои западни езици се използва като синоним за унищожаването или премахването на голяма част от нещо, но не непременно 1/10.

¹⁵ За повече информация относно същността и налагането на *fustuarium* вж. POLYBIUS. Op. cit., p. 353–356, и PHANG, S. E. Op. cit., p. 120–123.

¹⁶ *Duplicarii* са били наричани определени легионери, които на база на ранга или постиженията си са получавали двойна заплата спрямо стандартната. За повече информация вж. SOUTHERN, P. The Roman Army: A Social and Institutional History. California, ABC-CLIO, 2006, p. 123.

практика, обичайно съпровождаща *decimatio*. Спрямо оцелелите след жребия войници са се налагали кумулативно две други наказания – влошаване на качеството на хранителната дажба (от пшеница на непресят ечемик) и забрана за нощване в рамките на лагерните укрепления за определен срок¹⁷. Въпреки това тези санкции не могат да бъдат отнесени към същността или към последиците на самата децимация, най-малкото защото, независимо от твърдението на Полибий, тяхното налагане не е било задължително и, както свидетелстват историческите данни, не е съпровождало абсолютно всяко налагане на *decimatio*. С оглед на това може да се заключи, че става въпрос за две отделни наказания, които обаче често са съпътствали децимацията, и именно поради това са споменати от Полибий в контекста на същата.

Въпреки особената тежест и жестокост на децимацията, тя е имала своите очевидни предимства. Преди всичко, налагането ѝ е позволявало тежки колективни деяния да се накажат, без да се налага индивидуално смъртно наказание на всеки един от провинилите се, респективно да се накърнява сериозно численият състав на армията; но едновременно с това и по начин, достатъчно суров, за да гарантира спазването на военната дисциплина в бъдеще. С оглед на превантивната функция на децимацията, интересен за изследване е и чисто психологическият ефект, който е произвеждала върху войската. Тя е подвеждала под отговорност цялата бойна единица за провинението на едва една част (макар и по-голямата) от войниците в нея – всъщност именно това дава основание тя да бъде единодушно определяна като колективно наказание. Произволният жребий на практика е означавал, че сред екзекутираните обикновено е имало както виновни, така и невинни. По този начин се е създавало колективно чувство за вина и уязвимост, тъй като отговорност се е вменявала и на провинилите се, и на онези, които, макар и невинни, не били попречили на бойните си другари да нарушат военната дисциплина¹⁸. Предвид всичко това може да се заключи, че децимацията не само е внушавала страх поради жесто-

¹⁷ Историческите извори, анализирани по-долу, дават основание да се счита, че с времето забраната за нощване в лагера спира да се налага като кумулативна санкция заедно с децимацията.

¹⁸ Вж. PHANG, S. E. Op. cit., p. 124.

кия метод на екзекуция, но и създавала у оцелелите мотивация както за лично спазване на военната дисциплина, така и за това техните другари по оръжие да следват същото поведение. От друга страна могат да бъдат посочени и някои негативни последици от *decimatio* – макар и щадящо по отношение на цялостния брой провинили се лица, наказанието все пак е водело след себе си чувствително намаляване на числеността, а оттам и на боеспособността на потърпевщата бойна част. Тази очевидна непрактичност, наред с потенциалната деморализация на войската, която можела да последва подобна тежка колективна санкция, е по всяка вероятност още една от причините, поради които децимацията е била относително рядко срещано явление и които в крайна сметка са довели до отмирането ѝ.

Наред с посоченото дотук, развитието на децимацията като военно наказание заслужава да бъде проследено и в чисто исторически план, тъй като единствено по този начин могат да бъдат извлечени някои данни, допълващи информацията за същността ѝ. До наши дни са достигнали сведения за ограничен брой случаи на нейното налагане. Това обаче позволява тяхното относително ясно и хронологично систематизиране. Освен това този факт подкрепя тезата, че налагането на *decimatio* далеч не може да бъде определено като често срещана практика.

Най-ранните данни за налагането на наказанието *decimatio* се отнасят за 471 г. пр.Хр. Тях черпим от историческия труд на Тит Ливий *Ab Urbe Condita*¹⁹, където авторът описва паническото бягство на командваната от консула Апий Клавдий Сабин войска вследствие на изненадващо нападение от страна на италиейското племе волски, и последвалите събития²⁰:

Liv. 2.59. *Tandem conlectis ex dissipato cursu militibus consul [...] ad hoc centuriones duplicariosque qui reliquerant ordines, uirgis caesus securi percussit: cetera multitudine sorte decimus quisque ad supplicium lecti.*

Тит Ливий, 2.59. След като най-сетне успял да събере разпилените части на своята войска, консултът [...] заповядал напусналите мястото си центуриони и дубликарии да бъдат посечени със секира; що се отнася до останалото множество, всеки десети по жребий бил избран за смъртно наказание.

¹⁹ По-съкратени сведения за тези събития дава също и Дион Касий.

²⁰ Вж. ТИТ ЛИВИЙ. Историята на Рим от основаването на града. Книга втора. София, Изток-Запад, 2005, с. 139–140, и LIVY. *Ab Urbe Condita*. Oxford University Press, 1914.

Цитираният тук абзац не само дава сведения за най-ранния случай на *decimatio*, известен на съвременната романистика, но и свидетелствува за гореспоменатата обичайна практика центурионите и войниците с висок ранг да бъдат наказвани отделно от всички останали дори и при групови провинения. Трябва да се спомене, че някои историци подлагат под съмнение достоверността на цитираното описание поради времевата отдалеченост между изложените събития и създаването на самата творба²¹. Други автори пък застъпват тезата, че децимацията е била прилагана и по-рано от описаното от Тит Ливий, т.е. през архаичния период от съществуването на римската държава. Истината е, че това твърдение не може да бъде подкрепено с конкретни исторически данни. Въпреки това обаче е силно вероятно то да е вярно, тъй като почти всички източници за налагането на *decimatio* от периода на Късната република и Ранния принципат определят това наказание като древна практика, присъща на ранните векове от развитието на Римската държава.

На същата база може да се направи и друго предположение. Следващият, достигнал до наши дни, случай на налагане на децимация датира от 71 г. пр.Хр., т.е. точно четири века по-късно от описаните от Тит Ливий събития. Въпреки това не е необосновано да се счита – поради гореописаните причини – че тя се е практикувала като военно наказание и през този четиристотингодишен период, или поне през ранната му част. Допълнителен довод в тази насока е цитираният по-горе фрагмент от Полибий, който, бидейки част от изложение, посветено на държавното устройство на Рим през III–II в. пр.Хр., описва децимацията като актуална практика, т.е. дава основание да се счита, че тя е била налагана в разглеждания период.

Донякъде парадоксално, съвременната романистика разполага с най-много данни за налагане на децимация в периода на Късната република и Ранния принципат, а се счита че точно тогава тя е била налагана най-рядко. Посоченият в предходния абзац случай от 71 г. пр.Хр. е свързан с

²¹ Счита се, че втората книга от *Ab Urbe Condita* е написана ок. 26 г. пр.Хр., т.е. близо четири века и половина след описаните събития. За повече информация относно датирането вж. редакционния предговор на Вл. Атанасов към ТИТ ЛИВИЙ. Цит. съч., с. 7. Достоверността на сведенията, дадени от Ливий, се подкрепя от факта, че, както беше посочено, и Дион Касий съобщава за същия случай. Възможно е обаче самият той да се опира изцяло на труда на Ливий в изложението си, като се има предвид че е писал около два века по-късно.

името на бъдещия триумвир Марк Лициний Крас в ролята му на военачалник по време на въстанието на Спартак. Сведения за паническото отстъпление на част от римската войска и случилото се след това черпим от изложението, посветено на живота на Крас, в „Успоредни животописи“ на Плутарх²²:

Плутарх, Успоредни животописи, Крас, 10.2 {Крас} разделил петстотин войници [...], и то тези, които проявили малодушие на бойното поле, на петдесет²³ групи по десет. От всяка по жребий убил по един [...], като така възстановил едно древно римско наказание за войниците.

Макар и кратки, тези сведения са показателни. Очевидно към I в. пр.Хр. децимацията се е считала за „древно наказание“, а Крас я е „възродил“, предопределяйки с тези си действия и бъдещото ѝ налагане. Под въпрос стои точният смисъл, вложен в употребата на думата „древно“, но може да се предположи, че наказанието определено не е било налагано през предходните десетилетия, може би дори и столетия.

Своеобразното „възраждане“ на децимацията от страна на Крас води до няколкократно ѝ налагане в рамките на по-нататъшния век и половина. При следващия известен случай това става през 37 г. пр.Хр по заповед на Марк Антоний, след като част от командваната от него войска напуска позицията си по време на защитата на лагерните укрепления в сражение срещу мидийците в близост до град Фраата. Данни за това черпим отново от Плутарх, като този е и първият конкретно документиран случай, в който оцелелите са били наказани и с намаляване на качеството на хранителната дажба²⁴:

Плутарх, Успоредни животописи, Антоний, 39.7 {Бягството} разгневило Антоний и той приложил спрямо побягналите наказанието, наречено {децимация}. Разделил войниците по десет и предал на смърт по един от всяка десетка, определен с жребий, а на останалите наредил да се замени дневната дажба жито с ечемик.

Последният пълководец, за когото е известно, че е наложил децимация през републиканския период, е самият Октавиан Август по време на

²² Вж. ПЛУТАРХ. Успоредни животописи. София, Ерго, 2013, с. 438–439.

²³ В оригинала на цитирания превод се говори за „пет групи по десет“. Тъй като обаче става въпрос за петстотин души, това е очевидна смислова грешка, поради което, след съпоставка с английския превод на текста, си позволих да променя цитата в тази му част – бел. авт.

²⁴ Вж. ПЛУТАРХ. Успоредни животописи. София, Народна култура, 1981, с. 280.

кампанията срещу далматите в Илирия от 35–33 г. пр.Хр. Тук обаче достатъчно красноречиви за актуалността на подобно наказание по онова време са сведенията, които Светоний дава за личността на бъдещия принцепс²⁵:

Suet. Aug. 24.1-24.2. *In re militari (...) ad antiquum morem nonnulla reuocauit. Disciplinam seuerissime rexit. (...) Cohortes, si quae cessissent loco, decimatas hordeo pauit.*

Светоний, Божественият Август, 24.1-24.2. Във военното дело (...) някои неща възстановил според древните обичаи. Изисквал най-строга дисциплина. (...) Ако кохортите отстъпели от мястото в боя, наказвал със смърт всеки десети войник, а останалите хранел с ечемичен хляб.

Свидетелствата относно децимацията от последвалата епоха на Принципата не дават нова информация за същността на наказанието, но затвърждават тезата, че то е било считано за все така архаично и навярно това е довело до постепенното му отмиране. Известно е, че през I в. тя е била налагана още няколко пъти – по заповед на Луций Апроний, на Домиций Калвин и на император Галба²⁶ по време на краткотрайното му властване през 68–69 г. По-интересен е първият от тези случаи, за който черпим сведения от „Анали“ на Тацит²⁷ – в съответния фрагмент авторът споменава, че подобна мярка е „рядка за онова време²⁸ и напомняща за един древен свят“. Светоний пък свидетелствува, че през 40 г. император Калигула е заповядал част от дислоцираните по поречието на Рейн легиони да бъдат наказани с *decimatio*, задето 26 години по-рано се били разбунтували срещу баща му Германик при новината за смъртта на император Август; войниците обаче отказали да изпълнят заповедта на психически нестабилния властелин, който е бил принуден да избяга²⁹.

Независимо от тези последни няколко документиращи случая, както и някои други случаи с по-скоро легендарен характер³⁰, е очевидно, че в периода на Ранния принципат децимацията окончателно е отмирала като на-

²⁵ Вж. СВЕТОНИЙ. Дванадесетте цезари. София, Рива, 2002, с. 96–97, и SUETONIUS. De Vita XII Caesarum. – In: *Loeb Classical Library*. Vol. I. Harvard University Press, 1914, p. 155–156.

²⁶ Вж. СВЕТОНИЙ. Цит. съч., с. 386.

²⁷ Вж. TACITUS. Annals. – In: *Loeb Classical Library*. Vol. III. Harvard University Press, 1931, p. 555–556, и PHANG, S. E. Op. cit., p. 127.

²⁸ Времето, за което става въпрос, е 20 г. от н.е. – вж. TACITUS, Op. cit., p. 553.

²⁹ Вж. СВЕТОНИЙ. Цит. съч., с. 263–264, и PHANG, S. E. Op. cit., p. 127.

³⁰ Такъв например е случаят с т.нар. „Легион от Тива“ от 286 г.

казателна практика. Както *Watson* посочва, тя е била на почит единствено сред поклонниците на древния обичай и в крайна сметка е била обречена поради основния си недостатък – фактът, че не би могло да се очаква от професионално обучени войници да участват в екзекуцията на бойните си другари, без това да доведе не само до деморализация, но и до открито неподчинение³¹. Липсата на опити за повторното възраждане на *decimatio* през късните векове на римската държава, вкл. и през епохата на Източната римска империя,³² може да бъде обяснена също така и с нарастващото социално влияние на християнската религия. Всъщност, историята на децимацията – поне с оглед на достигналите до наши дни извори – е история на постепенното архаизиране и отмиране на едно поначало рядко срещано, но за сметка на това изключително жестоко военно наказание.

³¹ Вж. WATSON, G. R. *The Roman Soldier*. Thames & Hudson, 1969, p. 120.

³² Всъщност терминът „децимиране“ се среща веднъж в някои западни преводи на военния трактат от VI в. „Стратегикон“, чието авторство се приписва на византийския император Маврикий. Контекстът на употребата обаче подсказва, че се касае за избиване на бойна част в нейната цялост, т.е. вероятно при превода терминът е бил използван по-скоро в модерния, отколкото в класическия си смисъл – вж. DENNIS, G. T. und GAMMILSCHEG, E. *Das Strategikon des Maurikios*. Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1981, p. 101, както и DENNIS, G. T. *Maurice's Strategikon*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1984, p. 20.